

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

LÙU THỊ LINH

**THEN TÀY
Ở ĐỊNH HÓA, THÁI NGUYÊN**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

THÁI NGUYÊN - 2018

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

LÙU THỊ LINH

**THEN TÀY
Ở ĐỊNH HÓA, THÁI NGUYÊN**

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã ngành: 8.22.01.21

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HỌC VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. Nguyễn Hằng Phương

THÁI NGUYÊN - 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đề tài luận văn khoa học “**Then Tày ở Định Hóa, Thái Nguyên**” là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được công bố trong bất cứ công trình nào khác.

Thái nguyên, ngày 9 tháng 9 năm 2018

Tác giả luận văn

Lừu Thị Linh

LỜI CẢM ƠN

Bằng sự kính trọng và lòng biết ơn sâu sắc, em xin chân thành cảm ơn PGS.TS Nguyễn Hằng Phương - người đã tận tình hướng dẫn và giúp đỡ em trong nghiên cứu và hoàn thành luận văn này.

Em cũng xin được bày tỏ lòng cảm ơn tới các thầy cô giáo khoa Ngữ Văn, các thầy cô khoa Sau đại học, các thầy cô trong BGH trường ĐHSP - Đại học Thái Nguyên, các thầy cô Viện văn học, các thầy cô trường ĐHSP Hà Nội đã tạo điều kiện thuận lợi và giúp đỡ em trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Cuối cùng, tác giả luận văn xin được gửi lời cảm ơn tới gia đình, bạn bè, đồng nghiệp đã cổ vũ, động viên, giúp đỡ tôi trong quá trình thực hiện luận văn.

Thái Nguyên, tháng 9 năm 2018

Tác giả

Lừu Thị Linh

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC.....	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	1
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu	4
4. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu	5
5. Phương pháp nghiên cứu	5
6. Đóng góp của luận văn	6
7. Bố cục của luận văn.....	7
NỘI DUNG	8
Chương 1: TỔNG QUAN VỀ TỘC NGƯỜI TÀY Ở ĐỊNH HÓA, THÁI NGUYÊN VÀ MỘT SỐ VẤN ĐỀ LÝ LUẬN VỀ THEN TÀY	8
1.1. Tổng quan về tộc người Tày ở Định Hóa, Thái Nguyên.....	8
1.1.1. Dân số, nguồn gốc và địa bàn sinh tụ.....	8
1.1.3. Đời sống văn hóa, xã hội	11
1.1.4. Khái quát về văn học dân gian Tày	16
1.2. Một số vấn đề lí luận về Then Tày	18
1.2.1. Nguồn gốc của Then.....	18
1.2.2. Khái niệm Then	20
1.2.3. Phân loại Then	20
Chương 2: THEN TÀY Ở ĐỊNH HÓA, THÁI NGUYÊN - HÌNH THỨC DIỄN XƯỚNG VÀ NỘI DUNG LỜI CA	23
2.1. Hình thức diễn xướng	23
2.1.1. Môi trường diễn xướng.....	23
2.1.2. Nhân vật diễn xướng	24

2.1.3. Trang phục diễn xướng.....	24
2.1.4. Cử chỉ, điệu bộ trong diễn xướng.....	25
2.1.5. Âm nhạc trong diễn xướng.....	25
2.2. Nội dung lời ca.....	26
2.2.1. Then phản ánh cuộc sống lao động, chân thực bình dị của người Tày.....	26
2.2.2. Then bộc lộ tâm tư, nguyện vọng của người Tày.....	28
2.2.3. Then bày tỏ niềm tin linh thiêng với thế giới tâm linh.....	31
2.2.4. Then phản ánh xã hội của người Tày trong quá khứ.....	38
2.2.5. Then tích hợp giá trị văn hóa của người Tày.....	41
2.2.6. Then và khả năng chữa bệnh bằng liệu pháp tinh thần.....	44
Chương 3: THEN TÀY Ở ĐỊNH HÓA, THÁI NGUYÊN - MỘT SỐ ĐẶC	
ĐIỂM NGHỆ THUẬT LỜI CA.....	47
3.1. Ngôn từ, thể thơ.....	47
3.1.1. Ngôn từ.....	47
3.1.2. Thể thơ.....	47
3.2. Các biện pháp tu từ.....	50
3.2.1. Liệt kê.....	50
3.2.2. So sánh.....	52
3.2.3. Điệp từ ngữ.....	53
3.2.4. Nhân hóa.....	55
3.3. Biểu tượng.....	56
3.3.1. Biểu tượng chim én.....	56
3.3.2. Biểu tượng cây thanh táo.....	57
3.3.3. Biểu tượng hoa.....	58
KẾT LUẬN.....	62
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	64
PHỤ LỤC.....	

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Việt Nam là một quốc gia có nhiều dân tộc anh em cùng chung sống tạo nên sự đa dạng, phong phú trong văn hóa bởi mỗi dân tộc có những bản sắc riêng. Người Tày là dân tộc có số dân lớn nhất trong cộng đồng dân tộc thiểu số ở Việt Nam. Văn hóa Tày có đóng góp đáng kể cho nền văn hóa Việt Nam, trong đó phải kể đến Then của người Tày.

Nằm trong vùng Việt Bắc, Thái Nguyên là một vùng đất giàu truyền thống cách mạng. Đến với Thái Nguyên là đến một miền quê thanh bình với đâu đây thoang thoảng hương chè, hương lúa, quê hương của tình đất, tình người. Thái Nguyên là cái nôi của cách mạng, với truyền thống yêu nước, kiên cường chống giặc ngoại xâm trong các thời kỳ. Trong đó có di tích lịch sử ATK là nơi ghi lại nhiều sự kiện trọng đại của dân tộc. Nơi đây là địa bàn cư trú của các dân tộc thiểu số như: Sán Dìu, Nùng, Dao, Sán Chay... Trong đó có người dân tộc Tày với những nét văn hóa đặc sắc và phong phú với những điệu hát sli, hát lượn, phong slur mượt mà, đắm thắm. Đặc biệt là những làn điệu Then đã trở thành một nét sinh hoạt văn hóa và tín ngưỡng của người Tày ở Định Hóa. Then Tày ở Định Hóa góp phần đáng kể vào nghệ thuật dân gian của người Tày trong cộng đồng người Tày ở Việt Nam nói chung và tạo nên bản sắc riêng biệt của người Tày ở Định Hóa nói riêng.

Then Tày ở Định Hóa đã có các nhà nghiên cứu dân gian, nghệ nhân dân gian sưu tầm và tìm hiểu, song biên soạn thành công trình nghiên cứu cụ thể, đặc biệt là công trình nghiên cứu sâu về nội dung, nghệ thuật của lời ca Then thì hiện nay chưa có một công trình nào đề cập tới. Là người con dân tộc Tày, sinh ra và lớn lên ở mảnh đất Định Hóa anh hùng, với mong muốn góp phần gìn giữ, bảo lưu và phát huy nghệ thuật hát then của quê hương.

Xuất phát từ thực tiễn và mong muốn trên, tôi lựa chọn “*Then Tày ở Định Hóa Thái Nguyên*” làm đề tài nghiên cứu trong luận văn này.

2. Lịch sử vấn đề

Công trình đầu tiên sưu tầm và nghiên cứu về Then là cuốn “*Lời hát then*” của Dương Kim Bội xuất bản năm 1975, cuốn sách chủ yếu là công trình sưu tầm về

Then dưới dạng nguyên bản tiếng Tày. Tuy nhiên, trong lời giới thiệu của cuốn sách, tác giả đã đề cập đến nguồn gốc, nội dung một số lời Then ở Việt Bắc.

Sau đó hai năm, năm 1977, trong bài nghiên cứu **“Quá trình chuyển hóa của Then và yếu tố hiện thực trong Then”**, tác giả Nông Quốc Thắng đã nghiên cứu quá trình phát triển của Then cùng với tín ngưỡng trong lời hát Then.

Cuốn **“Mấy vấn đề về Then Việt Bắc”** in năm 1978 là công trình tập hợp những nghiên cứu về Then từ nhiều góc độ của một số nhà nghiên cứu trong Viện văn học. Đây là cuốn sách đầu tiên nghiên cứu một cách toàn diện về các mặt của Then như nguồn gốc loại hình, nghệ thuật diễn xướng yếu tố tâm linh trong Then. Tuy nhiên, đó là những nghiên cứu có tính chất khai mở, và trên tư liệu chung của Then Tày ở Việt Bắc.

Năm 1979, tác giả Vi Hồng có nghiên cứu về lĩnh vực gần gũi với Then là **“Sli lượn dân ca trữ tình Tày Nùng”**, trong đó có so sánh Then với Sli lượn. Song, nghiên cứu này chủ yếu đề cập đến những đặc điểm chung về hình thức dân ca, trữ tình. Trong đó, Then

Năm 1966, cuốn **“Bộ Then Tứ bách”** của Lục Văn Páo đã giới thiệu, sưu tầm các làn điệu Then khá đa dạng và phong phú, trong lời giới thiệu, tác giả cũng nêu vài nét về nghệ thuật Then đặc sắc.

Cùng quan điểm chung với Lục Văn Páo, bài viết **“Vài đặc điểm của Then nhìn từ góc độ văn bản Nôm Tày”** của tác giả Cung Khắc Lược năm 1996 cũng có nghiên cứu sơ lược về nội dung, nghệ thuật trong Then.

Năm 2000, tác giả Triều Ân xuất bản công trình nghiên cứu sưu tầm **“Then Tày những khúc hát”**. Cuốn sách này tập trung thể hiện những khúc hát Then Tày chủ yếu. Từ đó, góp phần cung cấp thêm tư liệu và tìm hiểu các loại Then Tày trong văn học dân gian.

Năm 2000, cuốn **“Then cấp sắc của người Tày qua khảo sát ở huyện Quảng Hòa - Cao Bằng”** của tác giả Nguyễn Thị Yên đã đề cập đến nhiều vấn đề tín ngưỡng trong Then trên khảo sát thực tế.

Công trình nghiên cứu **“Nét chung và nét riêng của âm nhạc trong diễn xướng Then Tày Nùng”** của tác giả Nông Thị Ninh xuất bản năm 2004, và **“Then Tày**

Đăm” của Phạm Tuất là các công trình nghiên cứu có đóng góp không nhỏ vào tìm hiểu Then Tày.

Ngoài ra, còn rất nhiều đề tài nghiên cứu, luận văn về chủ đề này như: Luận văn **“Nghệ thuật Then Tày”** của Dương Thị Lâm và **“Khảo sát nghi lễ Then “hát khoán” của người Tày ở huyện Đình Lập, tỉnh Lạng Sơn”** của Nguyễn Thị Hoa đã góp phần vào nghiên cứu Then Tày ở vùng Việt Bắc. Tuy nhiên, hai luận văn này khảo sát trên địa bàn cụ thể.

Khóa luận tốt nghiệp **“Đạo Then trong đời sống tâm linh của người Tày, Nùng Lạng Sơn”** của Nguyễn Thị Huệ và luận văn thạc sĩ **“Văn hóa tâm linh của người Tày qua lời hát Then”** của Hà Anh Tuấn cũng cho thấy những tín ngưỡng của Then Tày gắn với tâm linh, qua đó ta thấy được phần nào khía cạnh nội dung mà Then Tày thể hiện.

“Then Tày Đăm” của Phạm Tuất xuất bản năm 2006 là cuốn sách sưu tầm, tìm hiểu về Then ở vùng đồng bào dân tộc thiểu số là người Tày ở Yên Bái. Phần mở đầu của cuốn sách có đề cập tới nội dung của Then. Song nghiên cứu cụ thể về nội dung, nghệ thuật của Then Tày thì tác giả chưa làm đi sâu.

Cũng trong năm 2006, Cuốn **“Then Tày”** của tác giả Nguyễn Thị Yên là công trình xem xét khá toàn diện về Then Tày như tổng quan về Then, các vấn đề nghiên cứu Then nhưng tác giả đi tìm hiểu chuyên sâu về Then cấp sắc.

Năm 2016, cuốn **Then Tày lễ kỳ yên** của tác giả Hoàng Triều Ân - Hội Văn nghệ dân gian Việt Nam đã nghiên cứu về Văn hóa dân gian Việt Nam nói chung và hát Then Tày nói riêng. Cuốn sách cũng thể hiện cụ thể một số lễ hội dân gian.

Cùng năm 2016, 2 tập **Các bài hát then nghi lễ cấp sắc tăng sắc của người Tày Bắc Kạn** của các tác giả Ma Văn Vịnh, Nguyễn Văn Quyên - Hội Văn nghệ dân gian Việt Nam đã đi sâu nghiên cứu vào các bài hát then trong nghi lễ cấp sắc tăng sắc của người Tày ở Bắc Kạn.

Luận văn thạc sĩ **“Then Tày ở Lam Vỹ, Đình Hóa, Thái Nguyên”** năm 2016 của tác giả Nguyễn Thị Thùy Linh là công trình nghiên cứu về Then Tày ở phạm vi một xã của huyện Đình Hóa. Song luận văn khai thác sâu vào các dạng thức Then Tày ở phạm vi hẹp, chưa bao quát được nội dung và nghệ thuật trong Then Tày ở Đình Hóa.

Ngoài ra có thể kể đến một số công trình nghiên cứu về then Tày như: “Mùa xuân và phong tục Việt Nam” (1976) của nhóm tác giả Trần Quốc Vượng, Lê Văn Hảo, Dương Tất Từ; “Hội Lồng tồng (dân tộc Tày ở Bắc Thái)” của tác giả Dương Kim Bội; “Hội Lồng tồng (tiếng Tày: Hội Lồng Tồng)” (1983) của tác giả Lục Văn Páo; “Hội Lồng tồng” của tác giả Thu Linh; “Pụt Tày” (1992) của tác giả Lục Văn Páo; “Lễ hội cầu mùa của các dân tộc ở Việt Nam” (1993) của nhóm tác giả Phan Hữu Dật, Lê Ngọc Thắng, Lê Sĩ Giáo, Lâm Bá Nam; “Phong tục tập quán của dân tộc Tày Việt Bắc” (1994) của nhóm tác giả Hoàng Quyết, Tuấn Dũng; “Ai lên Xứ Lạng” của nhóm tác giả Hà Văn Thụ, Hoàng Nam, Vi Hồng Nhân, Vương Toàn; “Ngày xuân đi hội Lồng tồng” (1995) của tác giả Trần Hoàng; “Trảy hội Lồng tồng” (1996) của tác giả Nguyễn Hải Hà; “Khảo sát tín ngưỡng Then, Tào, Mo của người Tày ở Việt Nam” (1999) của tác giả Hà Đình Thành; “Kho tàng lễ hội cổ truyền Việt Nam” (2000) của nhiều tác giả; “Lễ hội Lồng tồng của người Tày bản Chu, xã Hưng Đạo, huyện Bình Gia, tỉnh Lạng Sơn” (2002) của tác giả Hoàng Văn Páo; “Lễ Cấp sắc Nứt Nùng” (2004) của nhóm tác giả Nguyễn Thiên Tứ, Nguyễn Thị Yên; “Đặc trưng lễ hội truyền thống của người Tày, Nùng Việt Bắc” (2005) của tác giả Nguyễn Ngọc Thanh.

Gần đây nhất, năm 2017, luận văn Thạc sĩ của tác giả Hoàng Thu Trang với đề tài **“Hệ thống biểu tượng trong Then Tày”**, (tại Đại học Sư phạm Thái nguyên) đã đi sâu tìm hiểu về một số biểu tượng tiêu biểu, giàu ý nghĩa của loại hình văn hóa tín ngưỡng này trên hầu hết các tư liệu sưu tầm Then ở Việt Nam.

Như vậy, những công trình nghiên cứu trên đây phần lớn khá công phu tập trung sưu tầm, giới thiệu, nghiên cứu những khúc hát Then, những đặc điểm nội dung và nghệ thuật của Then nói chung, trên những vùng rộng lớn mà ít đi sâu vào địa danh cụ thể. Xét thấy, nghiên cứu về nội dung, nghệ thuật Then Tày của huyện Định Hóa, tỉnh Thái Nguyên chưa được coi là một công trình nghiên cứu độc lập, chưa có luận văn của nào đề cập tới một cách hệ thống. Đây là lí do để chúng tôi mạnh dạn lựa chọn **“Then Tày ở Định Hóa, Thái Nguyên”** làm đề tài nghiên cứu cho luận văn của mình.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

3.1. Đối tượng nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của luận văn chủ yếu là hát Then Tày ở Định Hóa Thái Nguyên. Cụ thể là những bài hát Then của người Tày ở một số vùng khác nhau trong huyện Định Hóa.